

AZ UDVARHELYSZÉKI PERIRATOK JOG- ÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNETI TANULSÁGAI

V. BALOGH JUDIT

A székelység története kutatásának komoly hagyománya van, amit elsősorban Szádeczky Kardoss Lajos¹ és tanítványi körének² úttörő munkája alapozott meg. A 19. század második felében megindult szisztematikus kutatás rendkívül szerteágazó volt, hiszen Orbán Balázs³ révén érintette a művelődéstörténeti, néprajzi elemeket csakúgy, mint a székely tárgyú oklevelek minél teljesebb összegyűjtését és azok vizsgálatát is. A már 1872-ben elindult Székely oklevéltár⁴ szerkesztői egészen egyedülálló, külön a székelységekre vonatkozó forráskiadvány-sorozatként a mai napig újra és újra elővehető dokumentum-gyűjteményt alkottak. A Székely oklevéltár anyagát már a kortársak, Szádeczky Kardoss Lajos, Jakab Elek,⁵ Connert János⁶ és Rugonfalvy Kiss István⁷ is sűrűn használták. Az ő munkásságuk nyomán kialakult a székely történelemről az a kép, ami a mai napig meghatározza a székely társadalommal kapcsolatos ismereteinket. Bónis György révén már ekkor a kutatók figyelmének a középpontjába került a sajátos székely jogrend is.⁸ Így már a 20. század közepére lerakattak azok az alapok, amik a székely történetírást a mai napig meghatározzák. Ilyen volt a kollektív nemesi kiváltság, a személyes hadkötelezettség, az adómentesség vagy a sajátos társadalmi rétegződés és az öröklési rend is.

---

¹ Szádeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya. Bp., 1927.

² Connert János, Kelemen Lajos, Vass Miklós

³ Orbán Balázs: A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népmismereti szempontból (I–IV.) Pest, 1868–1873.

⁴ A Székely oklevéltár kiadását Szádeczky tanára, Szabó Károly kezdte el 1872-ben.

⁵ Jakab Elek a kolozsvári unitárius történetírói kör fontos tagja, Szádeczky-Kardoss Lajossal közösen írták meg Udvarhely vármegye történetét.

⁶ Connert János Szádeczky tanítványa volt, érdeklődése középpontjában főképpen a székely jog- és kormányzattörténet állt. 1907-ben Székelyudvarhelyen jelent meg A székelyek alkotmányának története különösen a XVI. és a XVII. században.

⁷ Rugonfalvi Kiss István székely primori családból származott, a debreceni egyetemen oktatott. Őt is, mint sok kortársát a jog, a kormányzattörténet valamint a genealógia érdekelt. Művei: *Rugonfalvi Kiss István: Az ártértékelt Bethlen Gábor*. Debrecen, 1929.; *Uő: A nemes székely nemzet képe*. Bp., 1939–40.; *Uő: Iktári Bethlen Gábor erdélyi fejedelem*. Bp., 1923.

⁸ Bónis György: Magyar jog–székely jog. Kolozsvár, 1942.

A II. világháborút követően a székelység kutatása az új politikai szituáció következtében háttérbe szorult, és bár sosem tűnt el teljesen, valójában a 20. század hetvenes éveiben éledt igazán újjá. Az akkor megszólaló történész generáció⁹ vette fel újra a Szádeczky Lajosék generációja által folytatott kutatások fonalát. A megközelítésmódok újabbakkal bővültek, mivel a román történettudományra ez idő tájt erős hatással volt a francia, ami látható Imreh István zöm-mel kora újkorra vonatkozó és Egyed Ákos 19. századra koncentráló műveiben. Emellett folytatódott a módszeres forrásfeltáró tevékenység Jakó Zsigmond és Demény Lajos által. A 20. század végén ennek köszönhetően éppen Demény Lajos főszerkesztésével újjáéledt a Székely oklevéltár kiadványsorozata is. Az új irány meglepően modern volt, ugyanis a széki periratok kiadását tűzték ki céljukul. A betűhív átírás azonban talán nem bizonyult a legszerencsésebb választásnak, mert bármennyire is alapvető fontosságú forrásokról volt szó, a szerkesztők végül úgy döntöttek, hogy azokat a forrásokat kezdik kiadni, amik a székely társadalom egészéről képet adtak a kora újkorra vonatkozóan. Így esett a választás a szintén nagyon fontos székely összeírásokra. A sort azzal a kötettel kezdték, amelyben a 16. század végétől fennmaradt összeírás-töredékek valamint a Bethlen Gábor által elrendelt 1614-es lustra-jegyzék szerepelt.

A hatalmas vállalkozás új lendületet adott a székely történelem kutatásának, amit erősített az a fontos régészeti feltárás-sorozat, ami a kora újkorra vonatkozóan Benkő Elekhez és a tanítványaihoz köthető.¹⁰ Mára az erdélyi fiatal régészgeneráció számos eredményt mutatott és mutat fel folyamatosan.¹¹

Az új irányok örvedetesen tovább lendítették a szakmai munkát egy olyan fázisban, amikor úgy tűnt, hogy a kutatási eredmények elsősorban arra szorítottak, hogy a Szádeczky által feltártak kiegészítéseit megtegyék. Ezáltal hallatlanul fontos dokumentumokat tettek közkinccsé és könnyen kutathatóvá.

A forráskiadás új irányjai a kutatásnak is új lehetőségeket adtak. A székely társadalomról nagy vonalakban már sokat tudtunk, a társadalmi rétegeket is alaposan bemutatta a történettudomány. Ám ennek ellenére nem lehetett belelátni a társadalom mélyrétegeibe, nem volt látható az, hogy milyen módon kapcsolódtak egymáshoz a társadalom különböző tagjai, milyen mozgások zajlottak közöttük.

---

⁹ A korszak újra érdeklődni kezdett a székely történelem iránt, és Demény Lajos, Imreh István, Jakó Zsigmond, Egyed Ákos, Pataki József, Magyar András, Vekov Károly és mások számos új alap kutatás mellett fontos tanulmányokat és monográfiákat szenteltek a témának.

¹⁰ Benkő Elek, az erdélyi származású történész-régész úttörő ásatásai nyomán mára számos régész műhely alakult. *Benkő Elek – Demeter István – Székely Attila: Középkori mezőváros a Székelyföldön*. Kolozsvár, 1997.

¹¹ Sófalvi András székelyudvarhelyi régész új kutatásokat is tartalmazó doktori disszertációjának kiadása az idén várható.

A székely periratok elemzése olyan új megközelítési lehetőségekhez juttatja a kutatót, aminek a révén mintegy belülről vizsgálhatja meg a kora újkor székely társadalmát.

A periratok, protocollumok segítségével megismerhetők a társadalmon belüli felemelkedés lépcsőfokai valamint a klientúra-rendszer, illetve sok esetben egy-egy faluban a telkek elrendezése is. Ezt egészítheti ki a korszakban egyre gyakrabban elrendelt és egyre jobban dokumentált összeírások vizsgálata, amelyekből az illető társadalmi besorolása, jobbágynak a száma is kiderül, sőt esetenként a tekintélye és hatalma is látható, például egy 1621-ben örökös nélkül meghalt székely nemest még 1635-ben is a falu nemeseiként írtak össze, jóllehet már az azt megelőző, 1627-es összeírás idején sem élt.¹² Némely, az erdélyi elit sorába emelkedő család esetében a családi levéltárak iratanyagai, esetenként a vagyonleltárak is a rendelkezésünkre állnak, valamint a Királyi Könyvek oklevelei jól mutatják, amennyiben léteztek és fennmaradtak, a kiváltságolásokat, adományokat is.

Saját kutatásaim során magam is úgy láttam, hogy a társadalom belső mozgásait, struktúráját úgy ismerhetjük meg az eddigieknél is mélyebben, ha a magyar történetírásban a 20. század második felében meggyökeresedett új módszereket és nézőpontokat is alkalmazzuk. Ezért mind a mikrotörténetírás, mind pedig a mentalitástörténet, valamint a történeti szociológia és a történeti antropológia eszköztárát igyekeztem igénybe venni kutatásaim és elemzéseim során. Az utóbbi öt év során elvégeztem a kora újkor időszakából fennmaradt udvarhelyszéki periratok alapos, személyek szintjéig menő feldolgozását. A periratok hatalmas adatgazdagsága időnként azt is lehetővé tette, hogy egész települések szomszédságvizsgálatát megtegyem, akár bizonyos települések telekszerkezetét rekonstruálhassam. Ezt még Székelyudvarhely és Székelykeresztúr városai esetében is sikerült megtennem.

A perek vizsgálatának egyik legjelentősebb eredménye az volt, hogy sikerült megrajzolni az udvarhelyi székely nemesség kapcsolati hálóit, kliensi rendszerét, a széken belüli viselkedésüket valamint karrierstratégiájuk különböző elemeit. Az eddigi kutatásaim során sikerült kiderítenem, hogy a 17. század folyamán a székely eliten belül jelentős átstrukturálódás zajlott. A kora újkor elején, az Erdélyi Fejedelemség kialakulásának első évtizedeiben a székely társadalom jelentős megrázkódtatást élt át János Zsigmond 1562-es rendezési kísérletét követően.

Ezt az eseményt érdemes mind a jogtörténet, mind a társadalomtörténet alakulásának a szempontjait figyelembe véve alaposan szemügyre venni. A 15. század végére, a 16. század elejére nemcsak kialakult a sajátos székely jogrend és társadalmi struktúra, de ezt számos törvényben írásba is foglalták. Ilyen volt

---

¹² *Balogh Judit*: A székely nemesség kialakulásának folyamata. Kolozsvár, 2005. A székely összeírások.

Ulászló 1499-es, rendkívül részletes törvényi szabályozása,¹³ amelyben rögzítettek a székelység katonai szolgálatának a módját is, valamint sokat foglalkozott ezzel a jogrenddel és a székely társadalom sajátosságaival Werbőczy is a Tripartitumban.¹⁴ Ezeknek a leírásoknak-szabályozásoknak az értelmében a székely társadalom a 15–16. század fordulóján már három társadalmi rétegből állt. Ezek közül a legjelentősebb a lófői rendnek nevezett réteg volt, ők lóval katonáskodtak és a székelység zöme tartozott közéjük. Ők lőfő-telekkel rendelkeztek, viselhettek tisztségeket, érvényes volt rájuk a székely jogrend. Közülük emelkedtek ki minden valószínűség szerint a primoroknak nevezett családok, akik a széki társadalmak elitjét képezték, több lóval katonáskodtak, jobb vagyoni helyzetben voltak és többségük a Székelyföldön kívül is rendelkezett birtokokkal. A társadalom alsó rétege a köznépnek vagy *pedites*nek nevezett csoport volt. Egyes kutatók szerint az is bizonytalan, hogy a többi székellyel azonos etnikumról volt-e szó az esetükben.¹⁵ Az azonban bizonyos, hogy nem viseltek tisztségeket és nem lóval, csupán gyalog katonáskodtak. A 15. század végére már megjelent egy nagyon szűk réteg, akiket jobbágyoknak neveztek, ám függőségük és terheik természetét tekintve jelentősen különböztek a vármegyei jobbágyságtól.

A 16. századra néhány székben, így Udvarhelyszékben is, pár befolyásos család kezébe kerültek a főbb széki tisztségek, ezáltal megszűnt az az archaikus hagyomány, amely szerint évente újra osztották ezeket a nemek és ágak rendjét követve. Itt érdemes megjegyeznünk azt, hogy szintén a peres iratok szisztematikus vizsgálatának eredményeként vált világossá, hogy az egységes egészként tekintett székely székek számos tekintetben külön utakat jártak be. Ilyen külön útnak tekinthető az, hogy Udvarhelyszék elitjébe, primorjai közé elsősorban olyan családok kerültek be, akik nem voltak székely származásúak. Ez a felfedezés gyökeresen ellentmond annak a székely történetírásán belül meghonosodott történeti toposznak, hogy a székely társadalom zárt volt és nem engedett maga közé beköltözőket. Noha ez székenként tényleg eltérő képet mutat, és igaz, hogy például Háromszék vagy Csíkszék területén többségben voltak a magukat ősi székely családnak valló primorok, Udvarhelyszék esetében ennek éppen az ellenkezője volt a gyakorlat. A széki társadalom legbefolyásosabb családjai ugya-

---

¹³ Székely Oklevéltár. Szerk. Szabó Károly – Szádeczky Lajos – Barabás Samu. Bp., 1872–1934. I. 140.

¹⁴ Szádeczky-Kardoss L.: A székely nemzet i.m. 61.

¹⁵ Bodor György: Az 1562 előtti székely nemzetségi szervezetről. In: Történelmi Szemle 1983/2. 281–305.

nis kívülről érkezettek voltak, mint például a homoródszentpáli Kornisok,¹⁶ a dersi Petkiek¹⁷ vagy akár a fiatfalvi Gerébek.¹⁸

Már ez a különbség is igazolja a kutató számára, hogy rendkívül hasznos a székelység székeit a maguk sajátosságaival együtt, mikroközösségként kutatni, az itt felfedezhető széki elitet és annak viselkedését, kapcsolati hálóit külön is megvizsgálni.

A 16. század közepére tehát azt láthatjuk, hogy Udvarhelyszék maradt a székelység spirituális központja, az anyaszék vagy *Capitalis Sedes*, amit erősítettek azok a székely nemzetgyűlések is, amiket a szék területén tartott az egész székelység. Ilyen volt az 1505-ös székelyudvarhelyi,¹⁹ valamint az 1506-os agyafalvi nemzetgyűlés is. Ezzel párhuzamosan viszont a széki elitbe olyan családok emelkedtek, akik nem székely származásuk ellenére képesek voltak gyakorlatilag átvenni a szék irányítását azok felett a családok felett, akik, mint például az Ugronok vagy a Danielek, ekkor még nem kapcsolódtak be a hatalmi harcba az udvarhelyszéki családok között. Az a tény, hogy a felemelkedni képes családok nem székely eredetűek voltak, hanem a vármegyei társadalmi struktúrában is ismerősek voltak, nyilván elősegítette új karrierstratégiai elemek megjelenését a székely közegben. Ez magyarázhatja azt, hogy miért előzte meg Udvarhelyszék a többi széket a társadalmi átrendeződés tekintetében. A székely átlaghoz képest jelentősnek számító primori karrierok ugyanis már a 16. század végére megjelentek itt, komolyabb birtok és hatalomkoncentrációval, míg ezek a változások a Székelyföld többi területein csak jóval később, a 17. század folyamán zajlottak le.

A periratok segítségével rekonstruálható karrierok új szempontok bevonását teszik lehetővé az 1562-es székely felkelés értékeléséhez is. Az egész felkelésről alkotott képet ugyanis nagyban árnyalja, hogy a székely szabadságért folytatott harc mellett a legjelentősebb harci cselekmények inkább éppen az ekkoriban karriert építő és birtokait növelő Kornis Mihály hatalmi küzdelme kapcsán bontakozott ki.²⁰ Az ekkorra már Udvarhelyszéken komoly befolyást szerző Kornis ugyanis átterjeszkedett Marosszék területére, ahol jelentős számú falu és környékének megszerzésével komolyan sértette az ottani birtokos érdekeit. Így egyáltalán nem véletlen, hogy a felkelő székelyek éppen az itt birtokos Tamás jószágait dúlták fel a felkelés alkalmával.

---

¹⁶ *Balogh Judit – Horn Ildikó: A hatalomépítés útjai: a homoródszentpáli Kornis család története. Századok 142. (2008/4.) 849–896.*

¹⁷ *Balogh Judit: A dersi Petki család felemelkedése a 16. század második felében: In: Balogh Judit: Székelyföldi karrierok. Az udvarhelyszéki nemesség hatalomszerzési lehetőségei a 16–17. században. Bp., 2011. 203–222.*

¹⁸ *Benkő Elek: Középkori udvarház és nemesség a Székelyföldön. Bp. 2008.*

¹⁹ *Szádeczky-Kardoss L.: A székely nemzet, 100–104.*

²⁰ *Balogh Judit: Székely nemesi karrierlehetőségek Bocskai István korában. In: Balogh Judit: Székelyföldi karrierok i.m. 112–139.*

Az 1562-es felkelést követő segesvári országgyűlés határozatai az egész székely társadalmat átformálták. Megsemmisítették a korábbi, kollektív nemesi kiváltságokat, csakúgy, mint a székely tisztviselők választásának a szabadságát. Ezzel együtt a székely primorokat és a lóföket besorolták a vármegyei nemesek közé, így továbbra is adómentesek maradtak, míg a közsékelyeket a „fejedelem jobbágysai”-nak nevezték és megkezdték az eladományozásukat is. Emellett ettől kezdve a *ius regium* már *de jure* is behatolt a Székelyföldre.²¹ A változtatások jelentős egzisztenciális bizonytalanságot idéztek elő és a székelység tiltakozását, ami a következő majd fél évszázad székely felkeléseivel vezetett, ezért azokat Báthory Zsigmond a 17. század elején visszavonta.²²

A korábbi „rend” felbomlása azonban az addiginál nagyobb teret adott az egyéni karrierépítésre is. A kínálkozó lehetőségeket először Udvarhelyszék székely nemességének néhány családja ragadta meg. A birodalomépítőnek is tekinthető Kornis Farkas a 16. század végére az egész széket behálózó hatalomkoncentrációt hozott létre, a fejedelmi udvarban forgolódott és Európa főúri köreiből állt kapcsolatban. A birtokok nagyságát tekintve azonban nemcsak ő emelkedett a székely átlag fölé, elmondhatjuk ezt az egész udvarhelyszéki elittről. Befolyásuk jól látható a Bocskai-felkelés idején, amikor a szintén udvarhelyszéki nemes, Petky János képes volt az egész székelységet Bocskai hűségére téríteni, olyan befolyással rendelkezett a széken belül és a többi székben is. A birtokok nagyságát és az fejedelmi udvarban betöltött tisztségeket, hatalmi súlyt tekintve a többi szék elitje még a 17. század elején is messze alatta maradt az udvarhelyszéki nemességnek. Innen került ki Péchy Simon vagy Székely Mózes is, a 17. század elején felemelkedett Balássiakhoz hasonlóan.

Az udvarhelyi elit hegemoniáját részben természetes okok törték meg, részben azonban Báthory Gábor következetes politikája, amelynek értelmében igyekezett tudatosan ellehetetleníteni a kellő hatalommal bíró politikai ellenfeleit, légyenek azok székely nemesek vagy akár vármegyei birtokosok.

A Báthory Gábort követő Bethlen Gábor, noha néhány udvarhelyi nemest is támogatott, például az ifjabb Székely Mózest vagy a Balássiakat, már szintén nem elsősorban e szék primorjait támogatta. Az ő székely klientúrája elsősorban a háromszéki elitből került ki, mint például a Mikók. De ekkor indult el a felemelkedése a Mikes, a Kálnoki, a Béli valamint az Apor családnak is. Noha

²¹ A segesvári végzéseik többször is megsértették ezt az ősi tekintett kiváltságot, ám a jogszokás értelmében ekkor még a *ius regium* a Székelyföldre nem vonatkozott. Ezért ha meg is sértették ezt a jogot, a székelyek legalább hivatkozni tudtak a jogaikra az uralkodóval vagy az erdélyi vajdával szemben. Lásd: *Jakó Zsigmond: A székely társadalom útja a XIV–XVI. században.* In: Székely felkelés 1595–1596. Előzményei, lefolyása, következményei. Szerk. Benkő Samu, Demény Lajos, Vekov Károly. Bukarest, 1979.

²² *Balogh Judit: A székely nemesség i.m. 74–77., Székely Oklevéltár. IV. k. 1264–1707. Szerző. Szabó Károly. Kolozsvár, 1895. 150–151., Székely Oklevéltár V. k. 1296–1603. Szerk.: Szádeczky Lajos. Kolozsvár, 1896. 168–170., Jakab Elek – Szádeczky-Kardoss Lajos: Udvarhely vármegye története a legrégebb időktől 1849-ig. h.n., 1901. 296–297.*

Béldi Pál Apafi Mihály idején az összeesküvésekbe keveredve kiejtette családját az elitből, a többi háromszéki és részben csíki család sikeresen emelte karrierstratégiájába a Habsburg uralom szolgálatát és főszerepet játszott az új rend kialakításában vagy Erdélyen belül, vagy a császári udvar közvetlen közelében.

Mindezek alapján elmondható, hogy az új szempontú és a periratokat, családi levéltárakat a vizsgálat fókuszába helyező kutatás számos fontos eredményt hozott. Teljesen új eredmény például, hogy az eddig egységesnek hitt primori rend nagyon is rétegződött, legalábbis egészen bizonyosan volt egy ősi, archaikusnak tekinthető felső rétege, aminek tagjai szoros családi kapcsolatokkal kötődtek egymáshoz, bizonyos esetekben közös származást is számon tartottak. Ugyanakkor létezett már a 14–15. században is egy olyan réteg, akiket bár szintén primornak hívtak, mégsem volt módjuk beházasodni a felső rétegbe, ezáltal pedig az elitbe emelkedni. Mellettük folyamatosan jelen volt egy olyan primori csoport, ami a nem székely származásúakból jött létre. Érdekes módon ezek a családok könnyebben találták meg az elitbe emelkedés útjait, mint a primori rend alsó rétegébe tartozó családok. Ilyen volt a szentpáli Kornis vagy a fiatfalvi Geréb család, míg az elitbe Udvarhelyszéken a dersi Petkiek vagy a vargyasi Danielek tartoztak. Az alsó réteg tagjai voltak a miklósfalvi Bögöziek, a Nyujtódiai, a Benedekffyék vagy az Ugronok is, bár ez utóbbi család hovartartásával kapcsolatosan szükségesnek látszik további, a késő középkorra vonatkozó kutatások elvégzése is. A kutatás során meghatároztam a leggyakrabban követett karrier utakat, valamint azt is, hogy a különböző stratégiák milyen felemelkedést eredményezhettek a széken belül illetve az országos politikában. Rekonstruálni tudtam a kliensi viszonyokat, egy-egy primor kapcsolati hálót valamint birtokstruktúráját is. Új eredmény a székely társadalom tagjainak nagyon is eleven gazdasági kapcsolata a kőhalomszéki szászokkal, illetve ennek a gazdasági kapcsolatrendszernek a nevek szintjén való megjelenése. Pontosan tudható, hogy ki kivel kereskedett, és ez a kereskedés hogyan zajlott.

Az alábbiakban azokat az eredményeket foglalom össze, amiket az udvarhelyi elit felemelkedési módjainak vizsgálata hozott elő.

A 16. század, mint azt a korábbiakban már bemutattam, a székely társadalom átrendeződésének a korszaka volt. A középkori jogi-társadalmi struktúrák felbomlottak, az ősi kiváltságok korábbi rendje megszűnt. A középkori jogszokás sokak által emlegetett jogosítványai előbb csak de jure sérültek egyre gyakrabban,²³ majd pedig felmerült a székely társadalom átalakításának az igénye is.²⁴

---

²³ *Jakó Zsigmond*: A székely társadalom, 20.: „hiteles oklevelekkel bizonyítható, hogy a nemzeti szervezeti bomlásának ütemében, legalábbis a XV. század második felétől fogva, a hűtlenségbe esett székely székelyföldi birtokai, a nemesekéhez hasonlóan, a koronára háramlottak és adományozás alá kerültek. 1499-ben már az az ígért is nagy eredménynek számított, hogy a király az ilyen birtokokat a jövőben székelyeknek fogja eladományozni.”

Az 1562-es segesvári országgyűlés székelyeket érintő törvényei,²⁵ jóval túlmutatnak a felkelésben részt vevő székelység megbüntetésének a szándékán.²⁶ A kialakult vagy kialakulóban lévő új, jogfosztott helyzet hirtelen jött sokkhatásként érte a székely társadalom valamennyi szegmensét, ezért a 16. század második felében gyakorlatilag bármikor számítani lehetett olyan felkelésekre, amelyekben a székelység hajlandónak mutatkozott részt venni, amennyiben régi szabadságának visszaadását ígérték cserébe.²⁷

A korábbi jogi keretek részbeni felbomlása, a fejedelmi hatalom erőteljesebb és közvetlenebb jelenléte a Székelyföldön, a kétségtelen nehézségek ellenére, megnyitotta a felemelkedés új útjait is a székely társadalom élelmesebbjei számára. Ezeket a lehetőségeket természetesen leginkább a primorok voltak képesek kellő mértékben a saját javukra használni, hogyha felismerték az új helyzet adta új karrierstratégiai esélyeket.

A székely társadalom önmagát mint katonáskodó közösséget definiálta. Kollektív nemességnek nevezett kiváltságait, szabadságjogaikat is az uralkodónak teljesített katonai szolgálatukért kapták. Ezek leginkább a szervienzi jogosítványok továbbéléseként értelmezhetőek, amennyiben a fejenkénti katonai szolgálatért mint a közösség tagjai élvezték kiváltságait, a voltaképpeni adómentességet és a kollektív nemesi²⁸ szabadságot. A székely karrier kézenfekvő stratégiai eleme tehát a katonai szolgálat valamint az ebben való kiemelkedés volt. Nincs valós és értékelhető adatunk a középkor során arra, hogy bármely más karrierstratégiai elemet tudatosan és tömegesen vagy akár csak tendenciaszerűen használtak volna a felemelkedésre.

A hivatalviselésről azonban nem állíthatjuk ezt, ugyanis a jogszokás értelmében a nemek és ágak képviselői a középkor során egymást váltva töltötték be a különböző hivatalokat, tisztségeket.²⁹ A 15–16. század fordulójára már találunk

---

²⁴ Fráter György a megnövekedett kiadások miatt szinte állandóvá tette a székelyek megadóztatását, emellett pedig meglehetősen sokat foglalkoztatta őket a hadi cselekményekben. Lásd: Székely Oklevéltár V. 58.

²⁵ Erdélyi Országgyűlési Emlékek. II. k. Szerk. Szilágyi Sándor., Bp. 1875–1898. (Továbbiakban: EOE.) II. 202–208.; Székely Oklevéltár II. k. 1520–1571. Szerk. Szabó Károly. Kolozsvár, 1876. 161–167.

²⁶ *Balogh Judit*: A székely nemesség, 53–63.; *Jakó Zsigmond*: A székely társadalom, 27.

²⁷ A kérdést alaposan elemezte Demény Lajos több tanulmányában és könyvében: *Demény Lajos*: Székely felkelések a XVI. sz. második felében. Bukarest, 1976.; *Uő*: A székelyek és Mihály vajda. 1593–1602. Bukarest, 1977.; *Uő*: A közszékelyek 1595–1596. évi felkelése. Bukarest, 1979. 93–119.

²⁸ Erről lásd: *Balogh Judit*: A székely nemesség, 6–8.; *Szádeczky-Kardoss Lajos*: A székely nemzet. *Connert János*: A székelyek intézményei. Kolozsvár, 1901.; *Connert János*: A székelyek alkotmányának története, különösen a XVI. és a XVII. században. Székelyudvarhely, 1906.

²⁹ *Bodor György*: Az 1562 előtti székely nemzetségi szervezetről. In: *Történelmi szemle*, 1983/2. 281–305.

olyan családot, például a Lázárokat, akik gyakorlatilag hitbizománynak tekintették a széki tisztségeket és egymás után több esztendőn át megmaradtak a hivatalukban.³⁰ Ez azonban korántsem volt általánosnak tekinthető, még a középkor vége felé sem.

A hatalmaskodás már a középkorban is „kedvelt szokása” volt a székelységnek,³¹ ám azt sem tudjuk egyértelműen eldönteni, hogy mennyire vált általánosan használt karrierstratégiai elemmé. Igaz ugyan, hogy például Hunyadi Mátyás idején éppen a primorok hatalmaskodására panaszkodott a lófői rend és a székely köznép,³² ám a periratokból az is egyértelműen látható, hogy ezzel az eszközzel a közösség ugyanolyan gyakran élt azokkal szemben is, akik a közösségi normákat sértették meg valamilyen formában.³³ Mégis talán a hatalmaskodás és az ezáltal szerzett befolyás mint eszköz került a legközelebb ahhoz, hogy a középkor végére a primorok karrierstratégiai eszköztárának a részévé válják.

A tanulás – noha a reformáció korában kifejezetten jó iskolahálózattal rendelkezett a Székelyföld, ami nyilvánvalóan utalhat az előzményekre –, mégsem lett a középkor során a székely társadalmon belüli felemelkedés általánosan vagy gyakran használt útja.³⁴

A székely primori családok legtöbbje valamilyen fokon rokonságban állt egymással, esetleg ugyanattól az őstől származtatta magát, mint például az egyik legősibb családnak számító Aporok, vagy a hídvégi Nemesek és Mikók, akik a középkor során kerültek rokoni kapcsolatba egymással nyilván főképpen azért, mert 1562-ig a Székelyföld jelentős autonómiát élvezett Erdélyen belül, és ez a társadalom bizonyos fokú elzártságát is jelentette. Ezeket a házassági kapcsolatokat azonban a középkorban nem használták föl hatalmi szövetségi rendszerek létrehozására, legalábbis nincs adatunk arra, hogy a felemelkedés eszközeként kezelték és használták volna.³⁵

A középkor során folyamatosan vannak a forrásokban arra vonatkozó információk, hogy a székelyek képviselői részt vettek bizonyos országos vagy Erdély egészét érintő ügyek intézésében, vagy tagjai voltak fontos követségeknek. Az „udvari szolgálat” azonban mégsem szerepelt céljaik között. Ha némely esetben

---

³⁰ *Balogh Judit*: A székely nemesség, 35.; *Endes Miklós*: Csík-, Gyergyó-, Kászon székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig. Bp. 1938. 26.

³¹ *Balogh Judit*: A székely nemesség, 29–33.

³² *Jakó Zsigmond*: A székely társadalom, 19–22.

³³ Román Országos Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága. Törvénykezési jegyzőkönyvek Udvarhelyszék, Protokollumok Székely láda, Fond m16. 1610–1633. IV/3. 1613/33. 1608/127. 1613/26. 1622/73. 1622/75. 1623/79. 1623/83. 1623/93. 1626/97. 1622/75. 1623/79. 1623/83. 1623/93. 1613/16. 1613/26. 1613/2. 1615/59.

³⁴ *Tonk Sándor*: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. Bukarest, 1979. passim.

³⁵ *Balogh Judit*: A székely nemesség, 123–126.

fel is tűntek az uralkodó mellett, mint például a híres Kun Kocsárd,³⁶ ezt katonai teljesítményüknek köszönhatték.

A magánbirtok növelése, mint karrierstratégiai eszköz az előbbiekhöz hasonlóan szintén jóval mérsékeltebben jelentkezett a primorok között, mint a vármegyei nemesség esetében. Ennek oka természetesen az volt, hogy a faluközösség tagjai szigorú szabályok szerint birtokolták a földterületet, és mivel túlnyomó többségben voltak a társadalomban a személyileg szabad állapotú, birtokjoggal és valós lófőbirtokkal rendelkező székelyek, a faluközösség sok esetben eredményesen tudott fellépni egy a birtokát növelni igyekvő primorral szemben. A birtok megnövelésének elsődleges iránya a középkor során még jócskán meglévő közös földek kisajátítása volt. Mivel azonban a szabad székelyek közössége nemcsak bírói úton tiltakozott az esetleges foglalások ellen, hanem sokszor együttesen „dúlták meg” az illető házat és jószágát, többen választottak ennél könnyebb megoldásokat. Azok a primori családok, amelyek a Székelyföld peremén rendelkeztek birtokkal, előszeretettel választották a székekkel határos vármegyei területekre történő terjeszkedést. Ezeket a birtokokat egy-egy hadi sikert követően, szolgálataikért nyerhették az uralkodótól.³⁷ Ez a folyamat, tehát a vármegyei területen való birtokszerzés már a 15. században jelentős méreteket öltött a székely primorok körében.³⁸ Mivel ezeket a területeket könnyedén kapcsolhatták a saját birtokaikhoz, így megnövekedett birtokállományuk a közösséggel szembeni hatalmukat is növelte. Ezek a birtoknövekedések azonban még mindig nem eredményezték olyan méretű primori birtokok létrejöttét, amelyek versenyezhetek volna egy átlagos vármegyei nemesi birtokkal, még Erdélyben sem.

A fentieket összefoglalva tehát megállapíthatjuk, hogy a 16. század közepén a székely primorok, bár közülük néhányan komoly befolyással rendelkeztek saját társadalmi közegükön belül, elsősorban a katonai karriert részesítették előnyben saját életpályájuk alakításakor. Az 1562. évi segesvári törvényeket követő sajátos helyzet azonban új utakat is kínált, amelyeket a tehetségesek képesek voltak megragadni, és ez által pár évtized leforgása alatt komoly birtok- és hatalomnövekedést elérve a vármegyei nemesség sorai közé emelkedni, bár jobbagyaik számát vagy birtokaik tényleges méretét tekintve még mindig komoly különbségek mutatkoztak a kétféle – székely és vármegyei – eredetű nemesség között. A kialakuló fejedelmi udvarban való egyre gyakoribb jelenlét azonban nemcsak udvari karriert ígért az ezt megpróbáló primornak, de tanulási lehetőséget is, hogy a reneszánsz életmódot, viselkedési formákat eltanulva majd lokális

---

³⁶ Szapolyai János erdélyi vajda, 1526-tól magyar király hadvezére. Erről: *Balogh Judit: A székely társadalom Bocskai István korában.* In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis.* Miskolc, 2008. 19.

³⁷ *Balogh Judit: A székely nemesség,* 38.; *Székely Oklevéltár.* II. 109–110.; *Jakab Elek – Szádeczky-Kardoss Lajos: Udvarhely vármegye,* 329.

³⁸ *Balogh Judit: A székely nemesség,* 38–39.

szinten is megvalósítva kiépítse saját hatalmát és ehhez új módszereket, magatartásformákat használhasson fel.³⁹ Ebben a tekintetben Udvarhelyszék primorjai jártak élen a 16. század második felétől kezdődően egészen a 17. század első harmadának végéig.⁴⁰ Közülük is egészen egyedülállónak mondható a homoródszentpáli Kornis család hatalomnövekedése.⁴¹ A szék többi primorja számára a 16. század második felében az volt a kérdés, hogy bekapcsolódik-e a Kornis-klientúrába vagy azon kívül, esetleges riválisként keresi meg a saját karrierlehetőségeit.

A Kornis-család utolsó tagjának, Kornis Ferencnek⁴² a halálával az udvarhelyszéki elit karrierstratégiáinak gyűjtőpontja és szervezőeleme megszűnt. Emellett a század első évtizedeiben a székely társadalom egészében is végbe ment egy jelentős átrendeződés. Báthory Gábor fejedelemként ugyanis a hatalmára veszélyesnek találta az udvarhelyszéki elitet,⁴³ ami kétségtelenül a Székelyföld egészét tekintve a többi széki arisztokráciához képest jóval nagyobb mértékű hatalomkoncentrációt hozott létre, ezáltal a székely társadalom egésze fölé tudott emelkedni és képes volt a befolyása alá vonni a többi szék elitjét is. Jól mutatja ezt a Bocskai-felkelés idején Petky Jánosnak, Kornis Farkas egyik vejének a tevékenysége.⁴⁴ A Kornis-birodalmat összetartó Kornis Farkas halálát

---

³⁹ Az udvari jelenlét, az udvari szolgálat vállalása révén arra is igény támadt, hogy elsajátítsák a reprezentáció elemeit. Nyilván nem véletlen, hogy a 16. század második felében, főképpen pedig a 17. században számos székelyföldi udvarházat építettek meg vagy építettek újjá, már a reneszánsz kor igényeinek megfelelően. A levelezés, az utazás, a megszerzett kapcsolatok fenntartásának igénye mind új elemnek tekinthető a székely közösség elitjének életében.

⁴⁰ Annak okaira, hogy mi volt Udvarhelyszék nemessége egyedülálló felemelkedésének a hátterében, jelen tanulmány keretei között nincs módunk kitérni. A kérdés megválaszolásához minden bizonnyal szükség lesz valamennyi szék társadalmi viszonyrendszerének a feltárására, amit ez idáig csupán Udvarhelyszék esetében végeztem el és Háromszék valamint Marosszék esetében kezdtem el. Olyan mélyfűrészekre van szükség, ahol a személyi mozgások jó részét tetten érhetjük és modellezhetjük. A karrierépítési lehetőségeket elsőként megragadó udvarhelyszéki nemesség élen járt a jobbágyság szerzésében, sőt abban is, hogy minél több szabad székelyt próbáljon szolgálatra kényszeríteni. Az 1614-es lustra adatai szerint ezen a széken írtak össze a legtöbb székely jobbágot, ami jól szemlélteti, hogy a hatalmat szerzett széki nemesség eredménnyel próbálta saját szolgálatába állítani a közsékelyek egy részét. Rol Kmlg Törvénykezési jegyzőkönyvek Udvarhelyszék, Protokollumok Székely láda, Fond m16, . 56. sz. VIII. 1. Az 1614-es conscriptio. A 17. század elejére létrejövő udvarhelyi hatalomkoncentráció azonban a fejedelem számára is veszélyesé vált, ezért Báthory Gábor határozott politizálással felszámolta a Kornis-klán addigi hatalmát. Ez megteremtette a lehetőségét Háromszék elitje felemelkedésének a 17. század közepére. Balogh, A székely társadalom Báthory Gábor korában, 2009. 153–173.

⁴¹ Balogh Judit – Horn Ildikó: A hatalomépités útjai, 849–896.

⁴² Balogh Judit – Horn Ildikó: A hatalomépités útjai, 890–895.

⁴³ Balogh Judit: A székely társadalom Báthory Gábor korában, 2009. 163–167.

⁴⁴ Balogh Judit: A székely társadalom Bocskai István korában, 11–16.

követően⁴⁵ a szerteágazó Kornis-klán összetartása Petky Jánosra maradt,⁴⁶ aki nagyszerűen megállta a helyét. A klán működtetése révén nemcsak a széki elitet tudta mozgósítani Bocskai mellett, hanem voltaképpen az egész székely társadalmat. Bocskai Erdélybe delegált „embere”, Rákóczi Zsigmond ezt fel is használta azért, hogy tartósan biztosítsa a székelyek Bocskai iránti hűségét. Később, Bocskai István halála után szintén fontos szerep jutott Petky Jánosnak akkor, amikor Rákóczi erdélyi fejedelemmé választásáról gondoskodott, valamint akkor, amikor igyekezett elősegíteni az új fejedelem és az erdélyi társadalmi elit közötti kölcsönös jó kapcsolat kiépülését.⁴⁷ Kancellári kinevezése karrierje csúcsát jelentette.⁴⁸ Jó tanítványként számos olyan karrierformáló eszközt felhasznált, amit apósától, Kornis Farkastól tanult. Mindehhez társult egyéni rátermettsége is, aminek révén könnyen tudott személyes kapcsolatokat kiépíteni.

Az udvarhelyszéki arisztokrácia karrierstratégiáinak vizsgálata folyamán világossá vált, hogy a 16–17. század során két korszakot érdemes elkülöníteni. Az egyik a 16. század második felére és a 17. század első felére terjedt ki, és a Kornis-család hatalmi törekvéseihez köthető.⁴⁹ Ennek a korszaknak részint Kornis Ferenc halála vetett véget, részint pedig Báthory Gábornak az udvarhelyi elit szétverésére irányuló törekvése. A Kornis-klán semlegesítésének fontos része volt a többi, eddig kisebb hatalommal rendelkező széki elitek fölemelése. Noha elsősorban az addig legkevésbé erős maroszeői elitet támogatta,⁵⁰ már Báthory Gábor idején megindult a háromszéki nemesség emelkedése, ami Bethlen Gábor hathatós támogatásának köszönhetően a század 20-as éveiben tovább folytatódott.⁵¹ Ezzel párhuzamosan eltűntek a legjelentősebb udvarhelyszéki családok. A Kornisok kihalásáról már korábban volt szó. Ugyanerre a sorsra jutott a Petky család Petky János halála után.⁵² A Kornis családhoz szoros rokoni szálakkal kötődött Péchy Simon, aki Petkyhez hasonlóan Kornis Farkas egyik veje volt.⁵³ Péchy Simonnak Petkyhez hasonlóan csak lányai érték meg a felnőttkort, és noha Péchy szép kort ért meg, családja széki uralmának mégsem akadt folytatója. Ugyanez lett a sorsa Székely Mózes fiának, ifjabb Székely Mózesnek is, aki

---

⁴⁵ *Balogh Judit – Horn Ildikó: A hatalomépítés útjai, 882.; Szádeczky-Kardoss Lajos: Erdély és Mihály vajda, 179., 190., 568.*

⁴⁶ *Balogh Judit – Horn Ildikó: A hatalomépítés útjai, 882–886.*

⁴⁷ *Balogh Judit: A székely társadalom Bocskai István korában, 16–17.*

⁴⁸ *Balogh Judit – Horn Ildikó: A hatalomépítés útjai, 885.*

⁴⁹ Uo.: 862–882.; *Balogh Judit: Székely nemesi karrierlehetőségek Bocskai István korában.* In: „Frigy és békesség legyen...” A bécsi és a zsitvatoroki béke. Szerk.: Papp Klára és Jenei-Tóth Annamária. A Bocskai szabadságharc 400. évfordulója. VIII. Debrecen. 2006. 120–126.

⁵⁰ *Balogh Judit: A székely társadalom Báthory Gábor korában, 157–158.*

⁵¹ *Balogh Judit: A székely társadalom Báthory Gábor korában, 173.; Szádeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet, 178–181.*

⁵² *Balogh Judit: A székely társadalom Báthory Gábor korában, 164.*

⁵³ *Balogh Judit – Horn Ildikó: A hatalomépítés útjai, 878.*

szintén egy Kornis-vó fia volt. Ugyanígy fiú örökös nélkül abbamaradt a Geréb András által felépített karrier⁵⁴ valamint a Balássyak üstökösszerű pályája is.⁵⁵ A csak egy emberre épült Bögözi András-féle karrier is fiúgyermek hiánya miatt szakadt félbe.⁵⁶

A 17. század közepére, második felére a Daniel és az Ugron családok tudták átmenteni jóval kisebb hatalmukat a háromszéki famíliák árnyékában, és sajátos módon újra előtérbe került a katonai szolgálat a karrierépítés útjaként.⁵⁷ A Danielek esetében azonban folyamatosan jelen volt a tanulás, a műveltség szerzésének a fontossága is. A század elején tapasztalható fogható hatalomkoncentráció azonban ekkorra már nem az ő kezükben jött létre, a széki elit nem tudta visszaszerezni korábbi tekintélyét a háromszéki családok nyomasztó súlya mellett.

Vizsgálatom tárgya mindezek miatt elsősorban a 16–17. század fordulója valamint a 17. század első fele volt, az említett családok „fénykora”. Az említett családok karrierstratégiáit egy-egy esettanulmányban foglaltam össze. Jelen kötetben ezen esettanulmányok összegzését végeztem el.

Ezek alapján elmondható, hogy a jobbágyszám és birtokok nagysága szerint elkészített lista legjelentősebb családjainak mintegy 77,777%-a volt a Kornis-klán tagja. Ez azt mutatja, hogy a Kornis-család afféle garanciát jelentett az elitbe emelkedésre. Pusztán két család, a Gerébek valamint az Ugronok esetében látható, hogy ettől eltérő utat választottak. A Gerébek a katonai szolgálatot a többi családnál jobban preferálva igyekeztek megszerezni az Udvarhelyszék egyik fiúszékének tekintett Keresztúrszék fölötti hatalmat. Az Ugronok ekkor az ő klienseik voltak.

A kliensi viszonyban az esetek többségében valamilyen rokoni kapcsolat is megjelent, hiszen mind Petky János, mind Péchy Simon Kornis Farkas veje volt,⁵⁸ sőt egy rövid ideig Daniel Péter is.⁵⁹ A család rokonságához tartozott továbbá a Balássy familia is.⁶⁰ A házasodást tehát mindannyian fontos karrierstratégiai elemnek tekintették. Ennek ellenére a legtöbben nem hanyagolták el a székely identitás egyik legfontosabb elemét jelentő katonai szolgálatot sem.

---

⁵⁴ *Benkő Elek – Székely Attila: Középkori udvarház és nemesség a Székelyföldön.* Bp. 2008. 99–100.

⁵⁵ *Szádeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet,* 173.

⁵⁶ *Balogh Judit: Egy rendhagyó székely karrier: Bögözi András.* In: Erdély-történeti könyvek 8. Az Erdély-történeti Alapítvány kiadványa. Debrecen, 2009. 69.

⁵⁷ *Balogh Judit: Székely nemesi karrierlehetőségek II. Rákóczy Ferenc szabadságharca idején.* In: II. Rákóczi Ferenc, az államférfi, Tanulmányok a sárospataki országgyűlés 300. évfordulóján. Szerk: Tamás Edit. Sárospatak, 2008. 249.

⁵⁸ *Balogh Judit – Horn Ildikó: A hatalomépítés útjai,* 881.

⁵⁹ *Balogh Judit: A vargyasi Daniel család karrierjének kezdetei a 16–17. század fordulóján.* Történelmi Szemle. 2009/3. 342–343.

⁶⁰ *Balogh Judit – Horn Ildikó: A hatalomépítés útjai,* 878. Balássy Ferenc Kornis Farkas egyik unokahúgát, Mikó Annát vette feleségül.

Egyedül Bögözi Andrásról tudjuk, hogy nem katonáskodott, sőt felmentést is kapott alóla Báthory Gábortól, majd Bethlen Gábortól is.⁶¹ A fejedelmi udvarral fenntartott szoros kapcsolat, illetve maga az udvari szolgálat fontos szerepet játszott Kornis Farkas, Petky János, Péchy Simon vagy a Daniel család több tagjának az életében is.⁶² A Balássyak diplomáciában töltötték be vezető szerepet.⁶³ Az alábbiakban az udvarhelyszéki elit legjellemzőbb karrierstratégiai elemeit állítottam össze.

Az udvarhelyszéki elit karrierstratégiai elemei

Karrierépítés eszköze	Középkor	Kora újkor
Katonai szolgálat	folyamatos	folyamatos (Kornisok, Balássyak, Petkyek, Dánielek, Gerébek, Ugronok)
Hivatalviselés	elvértve	egyre gyakrabban (Kornisok, Balássyak, Petkyek, Dánielek, Péchy Simon, Gerébek, Bögözi András, Ugronok)
Hatalmaskodás	folyamatos	folyamatos (Kornisok, Balássyak, Petkyek, Péchy Simon, Gerébek, Ugronok)
Tanulás	nincs adat	egyre gyakoribb (Kornisok, Péchy Simon, Dánielek)
Házasság	nem eszköz	gyakori (Kornisok, Balássyak, Petkyek, Dánielek, Péchy Simon)
Udvari szolgálat	nem eszköz	gyakori (Kornisok, Petky János, Péchy Simon, Balássyak, Geréb András, Dánielek)
Birtokkomplexum létrehozása	nincs	egyre gyakoribb (Kornisok, Petkyek, Dánielek, Gerébek)
Gyámság	nincs adat	gyakori (Kornisok, Balássyak, Dánielek, Bögözi András)

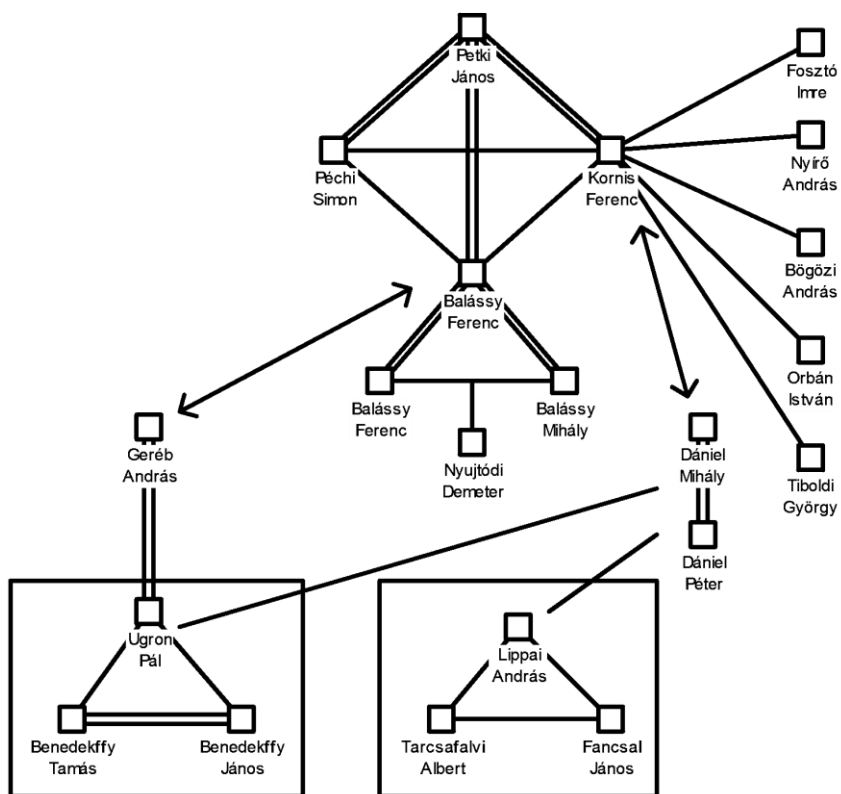
⁶¹ *Balogh Judit*: Egy rendhagyó székely karrier, 65–66.

⁶² *Balogh Judit – Horn Ildikó*: A hatalomépítés útjai, 876, 884, *Balogh Judit*: A vargyasi Daniel család, 351–352.

⁶³ *Szádeczky-Kardoss Lajos*: A székely nemzet, 175.

Udvarhelyszéki nemesek sorrendje jobbágyainak száma szerint 1614-ben

Nemes	Jobbágyok száma
Kornis Ferenc	252
Balássy Ferenc	180
Geréb András	108
Petky Jánosné	100
Ugron Pál	58
Péchy Simon	57
Dániel Mihály	53
Bögözi András	44
Balassi Mihály	40

Udvarhelyszék elitjének kapcsolati hálói a 17. század elején, Kornis Farkas halálát követően

A 16–17. század fordulóján a korábbi, középkorban használt karrierstratégiák mellett a székely, főképpen pedig az udvarhelyszéki nemesség újakat is kezdett használni, valamint a korábban is ismert stratégiákat tudatosabban alkalmazta. A legötletesebb a tudós humanista Kornis Farkas volt, aki egész klientúrát és birtokkomplexumot tudott létrehozni. A szék többi nemese az általa mutatott példát követte, több-kevesebb sikerrel. A korábbi primori életpályát pár évtized alatt igyekeztek a vármegyei nemesekéhez közelíteni. Azok, akik az elitbe emelkedtek, kivétel nélkül korábbi primori családok tagjai voltak. Az új elemként használt műveltség vagy udvari szolgálat az erdélyi elitbe emelte a még ekkor sem túl vagyonos, vármegyei szempontból kevés jobbágyot bíró székely nemeseket.

Az 1560–1600 között négy évtized gyökeresen alakította át a korábbi székely társadalmat, alternatívát kínálva a felemelkedésre. Az elitben való megragadásnak azonban az egyik sarkpontja maradt a fiú örökösök léte. Ezért hiába voltak egészen rendkívüli karrierek ekkoriban, mint a Kornisoké vagy a Balássyaké, mégis azok a családok tudtak megmaradni a fejedelemség végéig, sőt azt követően is, akik tovább tudták örökíteni a kivívott karriert. Ezek pedig az inkább a középmezőnyhöz tartozó Daniel és az Ugron családok lettek.

A 17. század elején visszakapott székely szabadság már természetesen nem tudta meg nem történné tenni a megelőző fél évszázadot. A székely társadalom polarizálódása tovább folytatódott, az adómentességet sem állították vissza a kollektív nemességgel együtt, így a korábbi, nagyon széles körűen értelmezett székely jogból a sajátos öröklési rend, a fiúleányosság intézménye maradt fenn, valamint a széki tisztviselők választásának a szabadsága, amit azonban a mindenkori fejedelem sorozatosan megsértett a székek tiltakozása ellenére is. Megállapítható az is, hogy a korábbi legendás szabadsághoz való ragaszkodás elsősorban a leszakadó rétegek fegyverévé vált, csakúgy, mint a klasszikus székely identitáselemhez, a katonáskodáshoz való ragaszkodás, ami a székelyek harcértékének a csökkenésével a 17. század végére–18. század elejére a nemesség körében veszített a népszerűségéből és a fontosságából is.